هەوڵێك بۆ شوناسی
مرۆڤ و دەوروبەر

عادل شاسواری

ناوی کتێب : مرۆڤ ودەوروبەر ـــ بەشی یەکەم

نووسینی : ئەندامی کارای کۆڕی زانیاری کورد

مەسعود محەمەد

چاپ : چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ــ بەغداد

ساڵ : 1997

دەزگای چاپ وبلاوکردنەوە : لەچاپکراوەکانی کۆڕی

زانیاری کورد ، لەکتێبخانەی نیشتیمانیدا ژمارە

" 1397 " ی ساڵی "1997" ی دراوەتێ

تیراژ : 1500 دانە

لاپەڕە : 176

تێبینی :

هەمان کتێب و بەش هەر لەلایەن نووسەرەوە پاش دەساڵ بەزمانی عەربی چاپ و بلاو کراوەتەوە .

نووسەری ئەم کتێبە خاوەنی بیرێکی ڕەخنە گرانەیە لەسەر فیکرە فەلسەفەیی‌یەکان ، کەم وزۆر لەم بوارەدا نووسراوی بەر چاو ئەکەون ، بێجگە لەکتێبی ناوبراو وەك :

1- بۆ ئەمیری حەسەن پور لەهەر کوێیەك بێت

2- هموم الحياة

3- الى غورباتشوف تحية ورجاء

4- بيروستريكا غورتشوف نقداً وتحليلاً ج 1 ، ج 2 .

5- حاجى قادرى كۆیى (سێ بەرگ) بەدەر لە لێكۆڵینەوە ئەدەبی كۆمەلآیەتیەكەی ڕەخنەی فەلسەفییە .

لەبواری زمانەوانیشدا چەند لێكۆڵینەوەیەكی هەیە وەك :

1- زاراوە سازی پێوانە .

2- بەرەو ڕاستە شەقامی ئاخاوتنی كوردی

3- مۆرفێم چمیان بۆ دەكات .

4- چەند حەشارگەیەكی ڕێزمانی كوردی .... و چەند نوسراوێكی تر .

تەوەرەكانی مرۆڤ ودەوروبەر لەڕووی فۆرم و فیكرەوە

1- لەڕووی فۆرمەوە :

مەسعود محەمەد وەك نووسەرێكی لێكۆڵەر هەر لەسەرەتاكانی نووسینیەوە لەبواری لێكۆڵینەوەی فیكردا بەوە ناسراوە كەخاوەن بینینێكی درێژ و پەلهاوێژێكی بەرین كارە ... بەوەی كە قەت گرێژنەكانی بەش بەش ناكات بەسەر چەند تەوەرەیەكی لەیەك جیادا بەڵكو بۆ سەرجەمی توێژینەوەكەی تاقە ـــ سەر بابەتێك ـــ هەڵدەبژێرێ و ئیتر هێندەی گرنگی بەقوڵ بوونەوە ئەدات لەو باسەیدا ناكۆشێ بۆ بڕین وپەرت كردنی دیراسەكەی بەسەر چەند تەوەرەیەكی سەرەكیدا كە لەنێو مەداری لێكۆڵینەوەكەیەوە گشتگیریان بكاتەوە بەڵكو وەك خۆی ئەڵێ : نووسەر هەیە مەوزوع بڕ بڕ وكەرت كەرت دەكات وەك قەساب دێت وكە لەشی كوشتەی پەل پەل دەكات ... ئیتر هەر كەرتە وهەر پەلەیە خۆی لەژێر ناونیشانێكی سەربەخۆدا دەبینێتەوە ، نووسەریش هەیە بە پێچەوانەوە ، سەر لەبەری نووسینەكەی دەخاتە بەر یەك نیگای بێ بچڕانەوە ...

هەر نووسەر بۆ خۆی دەڵێت : زوربەی نووسینەكانی عەباس مەحمود عەقاد و تەها حوسەین لەم جۆرەی دووەمن ، زووربەی نووسینی قوتابخانەكانیش حەز لە پەل پەل كردنی بابەت دەكات .

بێ گومان نووسەریش هەر هەمان شێوازی دووەمی ڕەچاو كردووە لە سەر تا پای نووسینەكانیدا و هەرگیز كەرت كەرتی بابەتی نەكردووەتە خەسڵەتی لێكۆڵینەوەكانی .

جاهەر لەم ڕووەوە ـــ فۆرم ـــ یەك لە قورسیەكانی خوێندنەوەی بابەتەكانی لەلای خوێنەر تواندوێتەوە نێو ووزەی بەردەوامی بوون ودرێژەدان بە مەوزوعەكان ، جیا لەوەی كە خاوەن خامەیەكی وەك مەسعود محەمەد ئەگەر خاوەن شێوازی یەكەم

بوایە ، پێمان وابوو سیمایەکی تری ئەدایە نووسینەکانی و خوێنەر هێندەبەسەرسورمانەوە ماندوو نەئەبوو پاشان بەگرێ دانی بتبەت وبیرچوونەوە وسەرلەنوێ تێ هەڵچونەوەی خۆی نەئەخستە پشت نەخوێندنەوەی بابەتەکەیەوە ، ئەمە ڕوویەك ، ڕووی دووەمیشی ئەوەیە کە بێ گومان بواری فیکری پتەوی و ڕۆچوون لەنێو مەداری فرە بابەتداهەروا لەهەموو مرۆڤێك ناوەشێتەوە و بۆ هەموو جێگایەکیش سانا بەدەستەوە نایەت ... چ جای سەر لەبەر یەکی وەك ئەم تەرزە نوسراوانە کە خوێندنەوەی خود بەخودی لێ دەرکە ئەوە مرۆڤ نی یە بتوانێ لە خۆشەویسترین دۆستیشی توانای بیستنی چارەکێکیشی هەبێ چ جای نیوەی یان سەر لەبەری وە یان لەڕادیۆوە یان دەزگایەکی تری چاپ و بلاو کردنەوەی وەکو ڕۆژنامە وگۆڤار کەهەر بۆ بلاو کردنەوە دەست نادەن.

بۆ یە ئێمە پێمان وایە ، نوسینێکی ئاوەها ئەگەر شێوازی تەرزی نووسراوەکەیی ئاو بەرین و بێبڕانەوە نەکردایە .. هەم جەماوەریشی زیاتر ئەبوو ... هەم خوێنەریش کەمتر لەگەڵ تێگەیشتندا گیانی ئەدا .

ب – لەڕووی فیکرەوە : تائێستا ئەم کتێبە

دووبەشەی کە بەر دەست ودیدەی خوێنەر کەوتوون سێ تەوەرەی سەرەکی لەخۆ گرتوون :

1- بەشی یەکەم : لە پەراوێزی زاتیەتی مرۆڤ ، بەشێوە بنجی باسی رووی ئیجابی هۆشی کردووە ، کەدەکاتە ڕووی تێگەیشتن و بۆ چوونی ڕاست ولێکدانەوەی ژیرانە .

2- بەشی دووەم : دێتە سەر باسی دەوری سەلبی هۆش ، کە بەباوەڕی ئەو سەلبی ناوی خۆی هەڵگری سەرشانی خۆیەتی و بیجگە لەماڵ وکاولی و ڕەنج بەخەساری و بەفیڕۆ ڕۆیشتن بەو لاوەی تیا نی‌یە .

3- بەشی سێیەم : زیاتر باس لە عەقلانیەت و بەئاشکرا تر باسی عیلمانیەتی مرۆڤ و چەند لاباسێکی تر دەکات .

تێ بینی / ئەوەی ئەم خوێندنەوەیەی ئێمەی لەخۆی گرتووە : توێژ هەڵدانەوەیەکی نەخێرا ونەهێمنی بەشی یەکەمی نووسینەکەیە .. کەم وزۆر ئەوەندە دەهێنێت وەك منازەرەیەکی فیکری کەمێ گوێی بۆ شل بکرێت و لێی ڕا بمێنین.

لەسەرەتاوە پێویست ئەکا ئەوە بڵێین کە نووسەر لەبواری بیریاری ئەم لێدوانەیدا لە فیکر ئەگەڕێتەوە سەر نێو بەندەکانی دێری لاباسێکی گرنگ لە چاپکراوی حاجی قادری کۆیی کە یادگاری خۆیەتی و سەر هەڵدانی فیکرەکە بەوەوە دەبەستێتەوە .. ئەمەش یەکێکە لەشێوازی نووسەرانی جیهانی کە هەمیش ئەڵقەیەکی هاوبەش دروست ئەکەن بۆ بەیەکەوە بەستنی نووسینەکانیان بۆ ئەوەی هەرچی زیاتر خوێنەر لەهەر نووسینێکیاندا کەمەندکێش بکەن بەدوای ئەوانەی تریاندا کە نەیبینیوە وەنەی خوێندوێتەوە یاخود بەمانایەکی تر دەری خەن کە ئەوان لە نووسینەکانیاندا بەرنامە ڕێژیەك و تەواو کاریەك هەیە .

پۆلێن کردنی بەشی یەکەم لە کتێبی " مرۆڤ و دەوروبەر "

- مرۆڤ ودەوروبەر ـــ بەشێوەیەکی گشتی هەر لە 176 لاپەرەکەی دەبێتە ـــ چەند ـــ بەشەوە ، کەلەمانەدا خۆی دەبینێتەوە :

* کارتێکردنی دەوروبەر و سروشت لەلای نالی و پێچەوانەکەی لەلای حاجی قادری کۆیی ، وەڕەددانەوەی بیری ماددی بۆ کاریگەرایەتی ئادامیزادی هەستیاری خاوەن ئیرادە و هۆش و سەدان تایبەتی سەر بە مرۆڤایەتی ..

* لێرەشدا ئەڵێ : من هەگیز ناڵێم قەناعەت بەهیچ کەس وهیچ شتێك مەهێنە ، بەڵکو حورمەتی قەناعەتت بگرە بەوەدا کە هەڵمەت ببەیتە سەر ئەو چەوت وچوێرییەی لەو فەلسەفەیەدا دەیدۆزیتەوە کە کردووتە بە نێرتێکی قەناعەتت (واتە بەڵگەی قەناعەتت) ، پێشتریش نارەحەتی خۆی بۆ ئاپۆرای ئەو رۆشنبیران و ئەدیبان وهونەرکاران و شۆرشگێرانە دەربڕیوە کەدەبینێت بەدەست خاوەن فەلسەفانەوە وەك قورە چەورەیان لێ دێت هەر ساتە بە پێی ئاوازگۆری ئەو فەلسەفانە ئەوانیش کورتر ودرێژتر دەبنەوە و لەبارێکەوە بۆ بارێکی تر ناناسرێنەوە .

لێرەوە ـــ لاباسێکی گرنگ ـــ گوریس کێشەکێی(مادە ومرۆڤ ـــ سروشت وهۆش) بەرە ولای خۆی رادەکێشێ ..بەلاّم هێندە گوریس بچرێنەی فیکری وسەر لەنوێ گرێدانەوە پاشان بەدوادا چوون و دیسان هەڵکرتنەوەی تیایە ..

بیری دەوێ نەسوێ .. فیکری دەوێ موتالاّکات .. حەوسەڵەی دەوێ بەنێرتك .

لە لاپەرە (14) دا دەڵێ : ((ئەوەی راستی بێت من تارادەی شەیدا بوون حەز لە پوچانەوەی هەڵەی پەرەسەندوو دەکەم))

.

بەمەرجێ بۆخۆی خەریکی هێنانە دونیای نووسینی چەند هەڵەیەکی هێشتا چاو نەتروکاوون لەبواری شێوازی تەحلیلیە وکە سەرە دەزووەکەیان بەم بێ رێساییە ئەگێرسێتەوە لە بواری نووسیندا ، کە لەهەڵەی پێداچونەوە و دانەرشتەنەوەی نوێی بابەتەکەی زیاتر لە هیچ سەرچاوەیەکەوە رێچکەی نەگرتووە .

بۆیە هەمیشە خوێنەر والێ دەکات جارێکی تر لاپەرەکانی بخوێنێتەوە تا لەتارێکی تێك هەڵچرژاندا چاوانی تەلەزگە نەکەن .

خوێنەگەر ئەو خەسڵەتە رەنگی نووسینەکەی نەرشتایە ئەوا بابەتێکی رەخنەیی باش بوو (بە پێی ئەو زەمەنەی ئەو بابەتەی تیا نووسراوە) سەبارەت بەرەخنەی فەلسەفەی مادی .

تا لاپەرە (20) درێژە بەوە دەدات ـــ جغزی رەهایی فیکر وپوچانەوەی قاڵب بەستن و شەختە کردنی فەلسەفە تاچەند هەم رەهایی فیکر بێ سنوورە و هەم قاڵب بەستنی فەلسەفانیش .

لە لاپەڕەکانی پاش ئەویشدا قەدەرێك باس لەبۆ چوونەکانی ماددی دەکات لە چاو هەندێ لە ئەدگار ونەریتی ئاینی نێو کوردەواری پاشان بەبێ ئەوەی خەتێك لە نێوان مادده وغەیبیدا ڕابکێشێت هەوڵی داوە ئەو شتە نامادییە کاریگەرانەی کۆمەلایەتی ومێژوییی کەئیسلام وەك ڕێباز لەنێو مەزاری دەرونی مرۆڤی کورددا یان عەجەمدا چەسپاندوویەتی کە فیکری ماددی حەزیان لێناکات و دەیەوێ دەوریان کەم بکاتەوە ویان هەر بەجارێك نەیسەلمێنن ویان هەر نەبێ بەتەئویلات بۆ بەر حوکمی خۆی بیانگەڕێنێتەوە وە / ئەم / تا رادەی قەناعەتی خۆی ئەیا نخاتەوە جێگەی ڕەوای خۆیان .

پاش ئەوەی دێتە سەر ووتارێکی د.فواد زەکەریا لە ژێر ناونیشانی " مارکس أفیون الشعوب " کە لەگۆڤاری ــ روزالیوسف ــــ ڕۆژی 2/ 8 / 1974 ی ژمارە " 2512 " بلاو کراوەتەوە .

وە بە پێی بۆچوونی خۆی وئاستی تێ گەیشتنی لە هەرسێ ئاینی ئیسلام و مەسیحی وجولەکە و پاشان مەودای تەڵەزگە دان لە نێو بابەتەکەی د. فواد دا و ڕەنگ دانەوە و قسە لەسەر کردنی لە میصردا لێ ی دواوە .

بەلام ئەوەندە هەیە کە بابەتەکە وەکو دیارە لە سەر ووتەکانی " مارکس " ە وەرۆشنایی وەرگرتووە کە بە ئینگلیزی و روسی نوسراوون کەچی د. فواد تەرجەمەی کردوون وە یان بەتەرجەمە کراوی نەقلی کردوون بۆنێو گۆڤارەکە بەلام مەسعود محەمەد کاتێ ڕەخنەی لێ ئەگرێ هیچ وەرگێرانێك پیادە ناکات لە نووسینەکەداو دەق وەکو خۆی بەعەرەبییەکە نوسیوویەتیەوە وە لە پالێشیا بەکوردی ڕەخنەی لێ گرتووە.

لە شوێنانی تری نوسیەنەکەشدا دەقی فارسی بەرچاو دەکەون و بەبێ تەرجەمە کردن بەکوردی ڕەخنەیان لێ ئەگرێ ... ئەگەر لێشی بپرسی ئەمە چۆن کراوە ، وەکو لە کۆڕێکدا لەبەغدا روونی کردوّتەوە ئەوا ئەڵێ : من بۆ سەرووی خاوەن بڕوانامەی بەکالۆریوس دەنووسم و زۆرتر دکتۆر وهەڵگری بڕوانامەی ماجستێرەکان لە نێو کورددا بە خوێنەری نوسیەنەکانم دەزانم ..

دەخۆ ئەگەر لێشی بپرسی باشە مادام وایە : ئەی بۆچی کتێبەکەت تیراژی (1500) دانەیە خۆ بەدڵنیاییەوە خاوەن شەهادەی دکتۆرا و ماجسنێر لە ساڵی " 1977 " دا لە کورددا مەگەر هەندەرانیشی لەگەڵدا حیساب بکەیت ، ئەگینا 1500 کەس نەئەبوون .

لەلایەکی تریشەوە مرۆڤ کە دەست ئەبات کتێبێك بخوێنێتەوە بە پێی زمانی کتێبەکە هەرچیەك هەیە لەوەوە ئەڕواتە

نێو باسەکە و مەرج نییە بەهەر سێ زمانی کوردی وعەرەبی وفارسی فەلسەفە بخوێنێتەوە .

هەرچەندە ڕووی نەنگی ئەو ووتەیەیشی لەوەشەوە کەلەبەری تیایە کە ئەشێت هەندێ ئاوا قورس کاری زەق لەنووسینەکەیدەر بهاوێژرێت و پۆلینێکی ئەکادیمی بکرێت ، بۆ فێر خوازی پلەکانی ئامادەییش دەست ئەدات ئەگەر نەڵێین بۆ ناوەندی ...ئەو سەر پۆش کردنە گەورەیەی کە مەسعود محەمەد لە نێو بابەتەکەی د.فواد کەشفی ئەکات ئەوەیە کە د.فواد لەبەر خاتری ئەو هەموو موسوڵمانەی لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و میصر دا هەیە ئەڵێ : مارکس شتێکی وای لە ئاین نەزانیووە تەنها لە جولەکایەتی کەمێکی بینیوە و زولمی کەنیسەیش ئاوا کارێکی لێ کردوە کە بڵێ : دین ، أنه أفيون الشعب .. تێبینی کە بەکار هێنانی ووشەی گەل لەلای مارکس بە شێوەی مفردە نەك جەمع واتە کۆ ، وەکو باوە ئەمەش بەڵگەیەکی ترە لەسەر

ئەوەی زەمەن و شوێنێکی تایبەتی مە بەستە ، ئەمە د.فواد وا ئەڵێ " مەسعود محەمەدیش ئەڵێ باوەڕناکەم هیچ ناحەزێك بەچاوی کراوەوە تا ئەم رادەیە مارکسی لە پلیکانەی فەیلەسەفایەتیەوە هێنابێتە خوارەوە ، هەر نەبێت لەبەر حورمەتی خۆی نەکا لەنەزەر خەڵك بە مرۆڤێکی نیووە خێندوو دەرچێت.

پاش ئەوە وەڵامی ئەو ڕایە ئەداتەوە کە ئەڵێ ئاین دڵخۆش کەرەوەی هەژارە ، بەچەند بەڵگەیەکی عەقڵی کە نە ئەبوا دەوڵەمەند ڕێی لە ئاین بکەوتایە مادام ئەو بۆ دڵخۆشی هەژاران بێت ... کەچی لەسەرەتاوە زۆر پێچەوانەیە وئێستاش هەر پێچەوانەیە هەرچەندە ئەمە تیچبیتی تریشی لەسەرە کە پێچەوانەکەی بەراست ئەزانن .

پاش ئەو پەڕانە لەسەر پێشەوایانی ماددی نێو سیاسەتی کورد دا باس دەکات کە وا نەیانوێراوە بڵێن ئێمە کوردین ، بەڵام بۆ خەڵکی تر کوروزاونەتەوە بەحوکمی ئوممەی بوونی فیکرەکەیان ... لە دوایشدا بابەتی ـــــ سەر کۆتەڵەکەی ماوە پێمانی بهاڕن ـــــکە لەگۆڤاری ڕۆژی کوردستان ژمارە " 42 " ی تشرینی دووەمی 1976 بلاو کراوەتەوە کەمێك لەسەر ئەو کورد بەکەم زانینە ئەدوێ ...

مەسەلەی (پەراوێز) یش ئەو ئەمەش هەر تێهەڵکێش ئەکاتە نێو ڕو بەندیە یەکپارچەییەکەوە هەر بۆ یە زۆر جاران لە مەوزوع دادە پچڕێت و ئیزن لەخوێنەر وەر دەگرێ بەدوای قسەیەکی لاوەکی بکەوێت پاش گەڕ گەشتێك چەند لا پەڕەیی بابەت خە ریکە وون ئەبێت جا خامە سەر دەکاتەوە و بەسەر دەزووی ڕابردووە وە گرێ دە درێتەوە.

لە لا پەڕە (47) بەو لاوە برێك باسی بوونی زاراوەکانی ـــــ وجود بالقوە ووجود بالفعل ـــ ئەکات و ڕوو بەڕووبوونەوەی مادە وهۆش لەبەر تیشکی بوونی لایەکیان و نەبوونی ئەوی تریان ڕوون ئەکاتەوە تا لا پەڕە (54) دا سێ کوچکەی (سرووشت ، گیان لەبەر ، هۆش لەبەر) بە پایان ئەگەیەنێت و لە لا پەڕە (55) ەوە باسی " چین " و " چینایەتی " ئەهێنێتە ئاراوە ، ڕای خۆیشی لەسەری کەم و زۆر درێژە پێ دەدات ، گەر مۆڵەتمان هەبێت وێنەیەك لە لاپەڕە (56) دە خوێنینەوە کە دەڵێ : شتێکی کۆتایی ساڵەکانی چلەکانم بیر دەکەوێتەوە کە ستالین لە شێوەی (أمر إداري) فەتوایەکی دەرچواند بەسەر زیرەکی و زەکای مرۆڤدا وبڕیاری دا پلەی زیرەکی تاکان لە بنە ڕەتدا وەك یەکە ، بەڵام جیاوازیان چین و پەروەردە بوون لێکیان دوور دەخاتەوە . لەم فەتوا سافیلکەیەدا کە چ پەیوەندی بە ڕاستی و و بەبەر ژەوەندی مرۆڤیشەوە نییە هەر ئەوەم مەبەستە کە ئەگەر خاوەنی فەتواکە بڕوای پێی هەبووبا دەبوو خێرا بەخێرا واز لەو ڕابەرایەتییە زێدە زەحمەتە بهێنێ کە بەئەستۆی خۆیەوە گرتبوو چونکە لە سەرەتای ژیانی خۆیدا بەهەژاری ڕاییواردبوو بۆی ڕێك نەکەوتبوو لە ڕێی پەروەردە بوونی تایبەتیییەوە ، بە پێی قسەکەی خۆی ، زیرەکییەکەی بەرە وپێش بچێت ئیتر بۆ دەبێ یەکێکی خوا پێداو و دڵسۆز نەدۆزێتەوە و دەسەڵاتی ڕابەرایەتی و بەڕێوە بەرایەتیەکەی خۆی پێ نەدات ؟ .

گەر تێبینی سەرەتای هێنانەوەی مەقولەکەی ستالین بکەیت لەلای مەسعود محەمەد وەك یادەوەرییەك بیرمان ئەخاتەوە کە لە ژیانێکی ئاسایی وبێ دەووری شوێن و جیاوازی زمان ڕووی دابێت و زۆر سانا ئەڵێ : شێکی کۆتایی ساڵانەی چلەکانم بیر دەکەوێتەوە کە ستالین وای ووت .

کە ئەم ئەدگارەیش وەك شێوازێکی بەدەر لە ئەکادیمی نووسینی لێکۆڵینەوە ئەدرێتە قەڵەم ، کە ئەبوا پێش هەموو شت ڕۆژو بەروار و شوێن وجێگای بلاو بوونەوەی ئەو مەقولەیەی باس کردبا جا ناوی بهێنایە ، کە چی ئەم نووسەرە شێوازی ئاوا دەگمەن زۆر دووبارە ئەکاتەوە و کەم وکەسرێکیان نەبێت ، سەرچاوەکان ڕوون ناکاتەوە ڕەخنەکان دەگرێت ، لەوانەیە هەر لەبەر

ئەوەش بیّ زۆرێك لەو شتانەی كە لە دنیای فەلسەفەدا مەسعود محەمەد وەلامی داونەتەوە یان ڕەددی كردونەتەوە لە دنیایفیكردا جێیان نەگرتووە وتا ئێستاش لەلای نووسەران و خوێنەرانی كورد دووبارە

ئەكرێنەوە .

ئەم سەرەرای ئەوەش كە ئەو گەر تێبینی دێڕی (15) بكەیت كە وەسفی بڕیارەكەی ستالین دەكات بە " فتوایەكی سافیلكانەی " لە قەڵەم دەدات .. كە ئەم شێوازی سوكایەتی پێكردنەش بە مەقولەی هەر كەسیّ بیّ پێش ڕەخنەیەكی مەوزوعی لە راستیدا ئەو ڕایەكی زانستی وشێوازێكی، فەلسەفی نییە ، چ جوانە ! تۆ ڕەخنە لەهەر فیكرێك بگریت ، عیلمی بێت نەك عاتفی ، هەروەك هەر شتێك ڕەدد ئەكەیتەوە پێش سۆزو حەزت عەقڵت بەبەڵگە وفیكرت بە مەنتق ڕەددی كردبێتەوە .. جاتۆیش ڕای خۆت بڵیّ ، نەك وورده ووشە لە زاری خامەت سەردەركەن پێش ڕەخەنە یەكی پەسەند و قولّ .

چونكە ڕێزگرتن لە بەرهەمی ڕەخنە لیّ گیراو نرخێكی گەورەتر بە بەرهەمەكەت ئەدات ، بەوە دا دەر ئەكەوێت كە تۆ ڕەخنە لە شت ئەگری نەك لە هیچ ئەگین هیچ بۆخۆی لەقاڵبی نەبووندایە هەر بۆ شاییەكە وبەبیّ ڕەخنەش زەمەن پوچی ئەكاتەوە نەك زەمانە ..بەلآم ئەمە ئەوە ناگەیەنێت كە ئێمە وەك ئەو مەقولەیەی ستالینمان بەلاوە زانستی بێت !! .

پاش ئەوە دێتە سەر نە بوونی ئیرادە لە نێو دنیای ماددەدا چ وەك ماددەی مردوو چ وەك ماددەی زیندوو ـ، دواتر ووتەیەكی برنادشۆ لە وەسفی ماركسدا دە هێنێتەوە كە ووتوویەتی : یەكەم مرۆڤە بەسەر بەرزایی نەفسی خۆیەوە ، دەنا گەلێك كەسی دیكە هەیە لەسەر سەكۆیەكی زانستی یەوە بە نێر و بەرزتریش وە ستاوە .. پتر لە ڕاستیەكانی جیهانی زانیوە ، بەلآم جیاوازی ئەم دووانە لەوەدایە ماركس دەگەڕیّ بەدوای لابردنێكی باوەڕ ودانانی یەكێكی خۆی لە جێگەیدا وەك : هێرشە مەشهورەكەی بۆ سەر یاسا ئابووریە بەدیهیەكەی (عرض وطلب) كە هێندەی گەرمای هاوین وسەرمای زستان ئاشكرایە

كەچی ماركس هات ویاسایەكی وەها زاتی خستە جێگەی ئەو" موضوعی " یەوە بەو دا كە نرخی شتانی گێڕایەوە بۆ ئەو ئیشەی لێوەی خەرج كراوە .. كە ئەگەر باوەڕی پیّ بكەین دەبیّ كیلۆیّ قارچك بەیەك ئانە بێت .. ئەو گڵەی لەكاتی دۆزینەوەی ئەڵماسدا هەڵی دەكەنین دە بیّ ئەویش بەنرخی ئەڵماسەكە بێت .. چونكە قارچكەكە خۆڕسكە ولە مەسرەفی گوێزانەوەی پتر تیّنە چووە .. خۆڵەكەش بە قەدەر ئەڵماسەكە ماندووو بوونی وویستووە

هەر لەسەر ئەم زاتی بوونی ماركسە وە لە لاپەڕە (71) دا سەر دەكێشێتە نووسینێكی لینین و بڕێكیش باس لە زاتیەتی ئەو دەكات ..

پاشان دەڵێت : نامەوزوعیەتی ئەم باوەڕە لەوەوە دێت كەوا نەخۆی ئەو چاكە و ئەو ڕاستەیە كە ئیدعای دەكات ، نە غەیری خۆیشی هەموویان ئەو بەدە و نە هەڵەیەن كە لیّی كردوون بە تەمغەی حە تمەیەت .

لە لاپەڕە (79) دا لەئاست موناقەشەی هەندیّ بیرو باوەڕی پێوانە كردنی مادیانە بۆ شت هەندێك دێڕ ئەخوێنیتەوە كە لە لاپەڕە (32) ی بەرگی سیّ یەمی حاجی قادرەوە ڕاگوێزانی پێكردوون لەوانە : مرۆڤ وماددە .دواتر كۆمەڵایەتی وموعنەوی پاشان ڕێز و

مادده ، لەوەوە نمونەیەك هەڵدە بژێرین کە لە لاپەڕە (82) دا تۆماری کردووە سەبارەت بە نرخی ئاین لەلای مرۆڤ : ئەڵێ : بیستوومە لە ووتو وێژدا ووتراووە لە ساڵی گرانیدا قورئانیان بە نان دەدا ، بەمەشدا وا ڕا دەنواندرا کە حورمەتی نان لە قورئان پتر بێت .. هەڵبەت دەزانم نان وەهەموو هۆیەکی ژیان و گوزەران بەحورمەتە ، بەلاّم مەسەلەی فرۆ شتنی قورئان بۆ پەیدا کردنی نان لە ساڵی گرانیدا نرخە مەعنەوییە یەکجار گەورەکەی قورئان نیشان دەدات ، چونکە لەو تەرزە قات وقڕیەدا هەر زێڕ وموڵك وشتی ئەو تۆی نانی پێ دەهات ، ئەگەر ئەولادت فرۆشتبایە کەس نانێکی پێ نەئەدا ، کەواتە ئەگەر ڕاست بێ قورئان نانی هێناوە دیارە گەلێك بەولای زێڕ وموڵك و نانەوە بە حورمەت بووەلای ئەو کەسەی کڕیوێتی چونکە قورئان نە دەخورێ نە لەبەر دەکرێ و نەهیچ جۆرە سوودێکی ماددی لێ پەیدا دەبێ ، ئەو کەسەی قورئانی لە ساڵی گرانیدا خستە تەرازوی نانە وە بۆچی ئەو هەڵسەنگاندنە لە ساڵی هەرزانیدا ناکات تا بزانێ یەك قور ئان چەند نان دەهێنێت.

لەکۆتایی ئەم بابەتە کۆمەلاّیەتیەدا و لە لاپەڕە (93) دا ئەڵێ : زۆر جاران کە نووسەری ماددی کە دوچاری دیاردەی بە زاهیرناماددی لە کۆمەلاّیەتیدا دەبێت بەسوك و ئاسانی خۆی نەزەریەکەی لەولەو ناڕەحەتییە ڕەها دەکات بەوەدا کە ئەڵێ : ئەم دیاردەیەش لە شی کردنەوەی نیهائیدا سەر بە مادیەتەوە دەنێت ..

کۆڵێکیش کە یفی بەخۆی و قسەکەی دێت . دواتر دووڕەخنە لە خودی ئەو وەلاّمە ئەگرێ‌کە خاوەن فیکری شتان بەرەو بنجی خۆیان دەگەڕێننەوە لەو دەمانەدا کە پەکیان لەسەر سەلماندن نەکەوێت ، ئەگینا مەبەستی لێکدانەوەی بۆ بنج گەڕانەوە ئەگەر سوودی مادییەتی تیا نەبێ ئەوا قەت ئەو پرۆسە بەئە نجام ناگەیەنن .

لە لاپەڕە (94) دا لەسەر ئەم موناقەشەیە ئەڵێ : بەنموونە ئەڵێم : بایی ئەوەی کار دروستایی خۆی پەکی لەسەر یەکچوونی مرۆڤ دەکەوێت دەڵێت میللەتان بران ، بایی ئەوەی کار وبازاڕەکەی لە هێمنیدا ڕادەوەستێ قبوڵی نییە خەڵقی دەربوونەی شارێك برای یەکدی بنهەرچەند هیچ هۆیەکی ڕاستی ودروستی دوشمنایەتیش لە بەینیدا نەبێت ، چەند سەیرە ئێمە هەموومان برای هەموو دنیا بین بەلاّم نەشێ نە ئێمە ونەهیچ میللەتێکی دیکەش لە نێوان خۆیاندا برابن ،بۆ ئەوەی بەقالێك وکرێکارێکی ڕواندوز شەڕی جودا وازی چینایەتی بکەن ، ئەوندە هۆیە بەسە کە کرێکارێکی ئەڵمانیا وسەرمایەدارەکەی لە یەکدی جودا بن .

لە لاپەڕە (98) دا دێتە سەر مەوزوعێکی تازە کە ئەویش توێژینەوەی مەقولەیەکی بەناوبانگی مارکسە کە ئەڵێ : هۆی بەرهەم هێنان گۆڕا بە دوا ئەودا " پەیوەندیەکانی بەرهەم هێنان لە نێوان خەلقدا دەگۆڕێت " و ئیتر واقیعی سەر لەبەری کۆمەڵ دەگۆڕێت تا لاپەرە (125) ، درێژە بە شی کردنەوە ورەخنە لەو مەقولەیە ئەدات . پاش ئەوە ئەوە دەسەلمێنێ کە ترسی فەلسەفەی دوانەتی (الثنائية) ـــ دوا لیزم ـــ ((ئەو فەلسەفەیە کە فەیلەسوفەکان بڕوایان بەمادده هەیە لە پاڵ ئەویشدا بڕواشیان بەلایەنی روح هەیە ، واتە هەر دوو ڕۆح و مادده فاکتەری پرۆسەی پراکتیکە کردنی ژیانن)) ، ئەو ئەنجامە ڕامیاریە وئابووریە وکۆمەلاّیەتیە ی کە دەشێ لێیەوە هە ستێتەوە هانی فەیلەسوفی ماددی سەر بەسیاسەتەوە دەدات کە دوانە تیەکە بپوچێنێتەوە لە ڕێی هێنانە خواری مرۆڤ و قابیلیەتە (بەزاهیر ونامادییەکانی) بۆ ژێر حوکمی مادده ویاساکانی چونکە دیارە فەلسەفەی (دوانەتی) لە خاسیەتەکانی زیندوویەتی و هۆش و ئیرادە هێزی زۆر وەر دەگرێت .

دوا بەدوای ئەوە دێتە سەر توێژینەوەی مەقولەیەکی تری بەناو بانگی مارکس کە ئەڵێ : مرۆڤ بەنرخترین سەرمایەیە ـــ کە تیایدا دە سەلمێنێ : کە مرۆڤ ناوی سەرمایەی لێ نرا خاوەنی لێ پەیدا دەبێت و وە دەستی بەسەردا دەگیرێت ئەوساش خاوەنەکەی چۆنی بەلاوە بەرژەوەند دەبێت وەها ڕەفتاری لە گەڵدا دەکات .

پاش ئەوە لە لاپەڕە (142) دا تیشکێکیش ئەخاتە سەر ئەو ووتەیەی کە گرنگی بە جەنگی ناوخۆیی دەدات بۆ پاك بونەوەی میللەت و پاشان ئازاد بوونی ، گوایە هەموو شۆڕشی میللەتانی جیهان بە جەنگی ناوخۆیدا تێپەڕیان کردووە .

له لاپەڕە(150) بە دواوە توێژینەوەیەکی قوڵ لەسەر دەقێکی نەزەریەیەك ئەکات کە تیایدا ئاماژە بەناوی نووسینێکی لینین دەکات لە کتێبی " حکومەت و شۆڕش " کە ئەڵێ : لە کۆنەوە سەرەتای کۆمەڵایەتی و پەیدا بوونی چینەکانەوە ، زوربەی ستەم لێ کراون خەریکی خەبات بوون بۆ رزگار کردنی خۆیان و لەناو بردنی ستەم کارەکان " ، مەسعود محەمەد لێرەدا پرسیارێك ئەکات : ئایا بۆچی بەشێکی ئیجگار کەمی گەل توانیان دەسەڵاتێك بگرنەوە دەست وکە بتوانن ستەم لە سەرجەمی گەل بکەن ؟!

دوای ئەوە ڕەخنە لە نووسینێکی تری لینین دەگرێت لە کتێبی " حکومەت وشۆڕش " دا کە ئەڵێ : پەیدا بوونی چینە جووداکان و داهاتنی چەوسانەوە لەکۆمەڵدا چینەکەی سەرەوە بۆ بەردەوام بوونی چەوسانەوەکە و پاراستنی دەسەڵاتی خۆی حکومەت دروست کرد و پۆلیس و عەسکەر وحەپس خانەی پێکەوە نان ، رۆژێکیش کە مرۆڤ گەیشت بەپلەی بەسەر چوونی چەوسانەوە رژێمی حکومەت لەخۆوە دەپوچێتەوە ، چونکە هۆی مانەوەی کە چەوسانەوەیە لەناو دەچێت . نووسەر سەبارەت بەم ووتەیە شی کردنەوەی زۆری کردووە کە تیایدا دەسەلمێنێ :کە بەدرێژایی مێژوو زۆردار دژی دادگا بووە چونکە دیارە نەمانی دادگا هەروەهاش نەمانی فەتوای مەلا وحوکمی ئیبنوحەجەر وکتێبەکانیسەر بەقورئان و حەدیس ، دەستی زۆردار ئەکاتەوە بۆئەوەی بێ ترس ستەم لەبێ دەسەڵاتان بکات ، هەر ئەمەیشە وا لە حکومەتی ستەمکار دەکات کەوا لە پێش هەموو شتێکدا دادگایان بێ هێز ودەسەڵات بکات کە دیاری ترینیان ئەوەیە لە هەرەتی ستەمی حکومەتدا دەسەڵاتی عورفی بڵاو ئەبێتەوە کە نیشانەی نەمانی یاسایە .

بێگومان لێرەوە تا کۆتایی درێژە بەم بابەتە ئەدات و ئەوە ئەسەلمێنێ کەیاسا هەر چیەك بێت لەسوودی هەژار و بێ دەستەکانە نەك بە پێچەوانەوە ... نموونەیەکیش لە لاپەڕە(154) دا جارێکیان هەژارێك و مام حاجیەکی مەیلەو دەسەڵاتدارشەرعیان هێنایە لای باوکم واتە (مەلا محەمەدی کۆیی) ئەویش بیستنی قسەکانیان پێی ووتن ئەگەر بە" ئیبن حەجەر " بێت هەق بەلای هەژارەکەوەیە ، ئەگەر بە " ئیبن خەنجەر " یش بێت دەسەڵاتدارەکە دەیباتەوە ، هەژارەکە بردیەوە چونکە ئیبن حەجەر کاری خۆی کرد.

لە کۆتایدا ئەتوانین بڵێین وەك خۆیشی کە لە لاپەڕە (169) دا ئەڵێ : تا ئێستا لەم نووسینەدا پێی گەیشتووین ئەویش کاریگەر بوونی زات وکار تێکرانی ماددە یە لەو ڕووەوە کە مرۆڤ خەڵقەندەیێکی زاتیە وهەرچی مەوزوعیەتێکی لێشی بەدی بکرێت هەر لە ڕێی تێکەڵ بوونی زاتی لەگەڵ دەوروبەردا پەیدا بووە و دەبێت ، لەوەش بەولاوە ماددە ناتوانێت رابەرایەتی و یەکەمینایەتی لە مرۆڤ بسێنێتەوە بۆ خۆی .